

Elsőként megjelent: PTE Orvoskari Hírmondó 2018. június-július

A pécsi farmakológusok neves elődei

Dr. Szabó László Gyula, professor emeritus

Amikor elképzeltük a pécsi gyógyszerészképzést, kezdetől fogva támogattuk Szolcsányi János akadémikus véleményét: olyan gyógyszerészre lenne szükség, aki a farmakológiai alapokat mélyrehatóan ismeri, úgy, hogy a farmakoterápia alkalmazásában az orvos egyenrangú partnere lehet. Azóta a pécsi gyógyszerészképzés – most már kari szerveződésben – sikeresen alakul, köszönet érte Szolcsányi János akadémikusnak, a szak alapítójának.

Ahhoz, hogy jobban értékeljük adottságainkat, érdemes visszatekinteni a pécsi farmakológiai iskola hagyományaira, a neves elődök életpályájának fő eseményeire. Hiszen nem lenne olyan sikeres a mai Farmakológiai és Farmakoterápiai Intézet, ha Szolcsányi János nem tartotta volna olyan nagy becsben elődei örökét. Az intézet könyvtárában található arcképek árulják el, hogy nagy egyéniségek tették lehetővé a mai sikereket. A rendelkezésre álló elektronikus és könyvtári adatokat felhasználva emlékezünk rájuk a hazai gyógyszerésztörténet iránt érdeklődők számára.

Mansfeld Géza

1882. február 26-án Budapesten született Mansfeld Pál és Schönaug Kornélia gyermekeként. Orvosi tanulmányait a Budapesti Tudományegyetem Orvosi Karán végezte, már 1904-től a Gyógyszertani Intézet munkatársa. 1905-ben avatják orvosdoktorrá.

1907-től 1909-ig külföldi tudósoknál képezi magát: Bécs (Hans H. Meyer), Berlin (Zuntz), London (Starling, Bayliss, Alcock). 1910-ben, 28 éves korában a budapesti egyetemen a kísérleti gyógyszeran magántanárává nyilvánítják. Már ekkor elismerik tudását, 1911-ben Korányi-díjban, 1913-ban Balassa-díjban részesítették.

1911. május 27-én Budapesten házasságot kötött Gráner Mária tanítónővel, Gráner Ernő és Pick Gizella gyermekével.

1914-ben bevonult katonának. Két évig csapatszolgálatot teljesített, Isonzónál táborigénlaboratóriumot vezetett. Távolléte alatt, 1915-ben egyetemi rendkívüli tanári címet kap.

1918. április 3-án az Erzsébet Tudományegyetem nyilvános rendes tanára lesz, 1923-ig, Pozsonyban a gyógyszeresztani tanszék vezetője. 1919-től, mint tanársegéd, első asszisztense volt Szent-Györgyi Albert, továbbá a később szintén Nobel-díjjal kitüntetett Carl F. Cori. Szolcsányi János cikkéből („Szent-Györgyi Albert visszatekintése 1943-ban kutatói pályakezdésére és mesterére, Mansfeld Gézára” Orvosi Hetilap 2007, 148/42: 2007-2011) tudjuk, hogy Szent-Györgyi Albert kézírásos visszaemlékezésében, már, mint Nobel-díjas, az 1943-ban megjelent – a 25 éves tanári működése alkalmából kiadott – ünnepi kötetben kifejezte első mesteréhez, Mansfeld Gézához való ragaszkodását és tiszteletét. Mi, késői

utódok és tisztelők nem kis büszkeséggel vallhatjuk, hogy a Pécsen kiteljesedő Mansfeld Géza már fiatalon rendkívüli iskolateremtő egyéniség volt!

1923 és 1944 között a Pécsre került Erzsébet Tudományegyetemen, a Gyógyszertani és Kórtani Intézetek igazgatója lett. 1930-31-ben orvoskari dékán, 1934-től 1935-ig rektor. Vámosy Zoltánnal és részben Fenyvessy Bélával közösen írt Gyógyszertan tankönyve 9 kiadást ért meg (1910-től 1944-ig). Ebben az időszakban sorra elismerések érik: 1928-ban a bécsi Biologische Gesellschaft tagjának, 1931-ben a Magyar Élettani Társaság alapító tagjának, 1932-ben a Halle-i Leopoldina Német Természettudományi Akadémia tagjának választották.

1934-ben a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanévnyitóján rektori beszédében így szólt az orvostanhallgatókhoz (a részletet idézve ma is aktuális!): „...*az ember lelkéből fakadó mosoly és e mosolygó lélekből fakadó két legemberibb tulajdonság az, ami az embert magasan minden más élőlény fölé emeli: egyik a megbocsátás, a másik a hit. Krisztus urunk, akit én kisgyermek korom óta minden szenvedés között csak jóságos mosolyával az arcán tudok elképzelni, azért tűrte a szenvedést és az emberek minden gonoszságát, mert hitt abban, hogy eljön egy jobb jövő, és azért ment el a megbocsátás mosolyával e földről, mert hitt abban, hogy nem hiába hal meg. Nektek fiatal barátaim, akik erre a legmagasztosabb pályára léptek, egykor az lesz a feladatotok, hogy mosolyt fakasszatok azoknak az arcán, akik az élet küzdelmei között elveszítették mosolyukat. Ezt a mosolygást feltámasztani az orvos legnehezebb, de egyben legnemesebb feladata. Ehhez erőt kell meríteni a hit és a tiszta tudományok forrásából, meg kell látnotok a Krisztus mosolyát, és komoly tanulmányokkal kell megalapoznotok magasrendű életpályátokat.*” (Már szülei az evangélikus hitre tértek át, ő maga a pécsi evangélikus egyházban presbiteri feladatot látott el.)

1944 márciusában a Gestapo Pécssett letartóztatta. Táborokba hurcolták, végül Auschwitzba vitték. Kennedy György visszaemlékezése (Orvoskari Hírmondó, 2002) szerint a 62 éves, kórházban betegeskedő tudóst SS-tisztek látogatták, tanár úrnak szólították. Ők korábban Halléban voltak tanítványai. 1945. január 27-én, az oroszok műveletei következtében a kórházban tartózkodó mintegy 300 beteg visszanyerte szabadságát. Az oroszok ismerték Mansfeld nevét, nyomban a korábbi SS-gyógyszertár vezetésével bízták meg. Az orosz parancsnokság 1945. júniusban repülővel Magyarországra szállította, így hamarosan elfoglalhatta pécsi katedráját, a Gyógyszertani Intézet élén. A Kórtani Intézet vezetését már nem vállalta.

1945-47-ben orvoskari dékán, ill. dékánhelyettes. Közben Svájcba ment pihenni, ahonnan csak 1946 szeptemberében tért vissza. 1946-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1949-ben rendes tagjává választották. Székfoglalójának témája a hormonok szinergizmusa volt.

Az 1946/47. tanévben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karának Gyógyszertani Tanszékére kapott vezetői megbízást.

1950. január 11-én Genfben hunyt el.

Munkássága során a narkózis élettanával, az endokrin anyagcserével összefüggő betegségek (tiroid hormonzavar, diabetes) élettanával és a vérkeringés kórfolyamataival foglalkozott. Fő művei: Die Hormone der Schilddrüse und ihre Wirkungen (1943), The Thyroid Hormones and their Action (1949). Eredményeivel nemzetközi elismertséget szerzett, Magyarországon úttörő oktatási tevékenységet folytatott.

Méhes Gyula

1897. március 28-án Krasznán született.

Orvosi tanulmányait a kolozsvári orvosi karon kezdte, de a katonai szolgálat miatt Szegeden fejezte be 1923-ban. Pályáját is itt, a Gyógyszertani Intézetben kezdte. Kutatóként többször dolgozott külföldön is. Az 1925-ös évben ösztöndíjasként a bécsi Gyógyszertani Intézetbe került, ahol 1932-33-ban első asszisztens. Közben az 1928-29-ben állami ösztöndíjasként Londonban tanult. Megkapta az egyetemi magántanári címet.

1935-ben ügyvezető igazgatónak nevezte ki a vallás- és közoktatási miniszter a tihanyi Magyar Biológiai Kutatóintézet élére. Verzár Frigyeszt követte. 1940-ig töltötte be státusát. Itt a perifériás idegek kálium- és kalcium-eloszlását tanulmányozta polarizáció hatására, továbbá munkatársaival guanidinszármazékok erekre gyakorolt hatását vizsgálta, békákat használva.

Amikor 1940-ben, a bécsi döntés értelmében Észak-Erdélyt négy évre visszacsatolták, megpályázta a kolozsvári Tudományegyetem Gyógyszertani Intézetének vezetését. Megkapta, családjával odakerült. Egyetemi tanári működése során újjászervezte a gyógyszerertani tanszéket és kutatást kezdett a szénhidrát-anyagcserét befolyásoló növényi anyagok hatásának tisztázására. Felügyelete alá tartozott az egyetemi gyógyszerertár is. 1944 őszén elhagyta Kolozsvárt, bevonult katonának.

1944. októberben a Kolozsvári Egyetemet Budapestre telepítették, ekkor a nyilas belügyminiszter kinevezte Méhes Gyulát Pécsre, a már elhurcolt Mansfeld helyére. A megbízatást Mansfeld iránt érzett tisztelete miatt nem fogadta el. Ennek következtében beosztották egy Németországba vezényelt különítménybe, katonai szolgálatra. Dékánhelyettesi beosztásban, miniszteri biztosként az 1944-45-ben, Németországba és Ausztriába (Graz) kitelepített végzős, magyar gyógyszerészhallgatók ügyeit is képviselte, lehetővé téve, hogy a háború ellenére diplomához jussanak (Laszlovszky in Gyógyszerészet 1995/39).

Mansfeld Géza értesült Méhes döntéséről, és hazatérve javasolta a pécsi tanszék kettéválasztását. Előterjesztésére a Kórtani Intézet élére Donhoffer Szilárdot, a Gyógyszertani Intézet élére pedig Méhes Gyulát nevezték ki. Méhes itt dolgozott 1946-tól 1969-ig.

1949-től 1950-ig és 1951-től 1954-ig a Pécsi Orvostudományi Egyetem dékáni tisztségét is ellátta. 1952-ben nyerte el az orvostudományok kandidátusa fokozatot. 1969-ben a Munka Érdemrend Arany Fokozatával ismerték el munkásságát.

Kutatásaiban a szénhidrát-anyagcserét befolyásoló növényi anyagok, illetve a központi idegrendszerre ható szereknek az agyi anyagcserére gyakorolt hatásának vizsgálatában ért el jelentős eredményeket. Fia volt Méhes Károly akadémikus, a Pécsi Gyermekklinika igazgató professzora, nemzetközi hírnév tudós.

1970. október 10-én, Budapesten hunyt el.

Pórszász János

1923. június 11-én Budapesten született.

Orvosi tanulmányait Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte. Demonstrátorként tevékenykedett a Kóréletani, majd a Gyógyszertani Tanszéken. 1949-ben avatták orvossá.

Már ebben az évben tanársegédi kinevezést kapott a Gyógyszertani Intézetbe, ahol id. Issekutz Béla volt az igazgató. Itt a fájdalomcsillapítók hatásmechanizmusának tanulmányozásába kapcsolódott be. A perifériás és ganglionáris ingerület átvitelt befolyásoló vegyületek hatását kezdte vizsgálni. Nádor Károly kémikussal a vegyi szerkezet és hatás közötti összefüggés tanulmányozása során az antinikotin hatású aminoketonok farmakológiai hatásának kutatása eredményezte két gyógyszermolekula megszületését. A Mydeton (tolperizon, tolperisone hydrochloride), mint centrális izomrelaxáns került a terápiába. Az általa kifejlesztett másik szer a légzőközpontot stimuláló Spiractin. Kandidátusi értekezését 1955-ben készítette ("Az aminoketonok farmakológiája"), ennek alapján lett 1956-ban az orvostudományok kandidátusa.

Ifj. Issekutz Béla meghívására 1955-től Szegeden az Élettani Intézetben adjunktusként folytatta oktató és kutató munkáját. Folytatta a keringés és légzés idegi szabályozásának elemzését. Metodikai készségét bizonyítja, hogy „egysejt” (single unit) akciós áramokat sikerült regisztrálnia a magyar kutatók közül elsőként, ezzel elindította a kísérleti gyógyszerterápiában is fontos elektrofiziológiai kutatást. Ifj. Jancsó Miklóssal együtt végzett munkáinak témája a kémiai fájdalomérzés és a neurogén gyulladás volt. A Jancsó Miklós által sokat vizsgált kapszaicint használta fel az élettani folyamatok tanulmányozására.

Az 1956-os forradalom során ifj. Issekutz Béla külföldre távozott, így Pórszász János megbízott intézetvezetőként folytatta a megkezdett tudományos és oktató munkát. 1958-ban egyetemi docensi kinevezést kapott. Az intézetvezetői pályázat alapján azonban id. Obál Ferencet bízták meg a vezetői feladattal.

Pórszász munkáját ugyanott folytatta. A 60-as évek közepéig a Szerves Kémiai Intézettel, különösen Földeák Sándorral és Matkovics Bélával közösen új, a központi idegrendszerre ható molekulák (ganglionbénítók és -izgatók, kuráreszerű molekulák; helyi érzéstelenítők, centrális görcsoldók és trunkvillánsok) előállítását végezték. Munkájukat számos szabadalom benyújtása jelezte.

1958 és 1967 között az Élettani Intézet új igazgatója mellett oktatói és kutatói lehetőségei beszűkültek. Petri Gábor meghívására 1967-ben a Kísérletes Sebészeti Műtéttani Intézetbe került docensként. Itt

bizonyítékokat talált az ileus kezelésére szolgáló, ún. "Petri-koktél" hatásmechanizmusának magyarázatára. Közös közleményük a Lancet című folyóiratban jelent meg.

1968-ban lett az orvostudományok doktora ("Vasomotor és légzési reflex mechanizmusok pharmacophysiológiája").

Méhes Gyula nyugdíjazását követően 1970-ben először docensként, majd egyetemi tanárként a Pécsi Orvostudományi Egyetem Gyógyszertani Intézetének igazgatója lett. Az itt töltött időben főként a szimpatikus reflexek fiziológiai és farmakológiai kutatásával foglalkozott. Halálos betegsége megakadályozta a további lehetséges antiepileptikus és antipszichotikus hatású gyógyszerek kifejlesztésében. Már a 70-es évek elején tervei között szerepelt az idegrendszer számítógépes modellezésének megvalósítása.

Igen korán, 51 éves korában, 1974. május 30-án hunyt el Pécsen.

A Magyar Farmakológus Társaságnak alapító és vezetőségi tagja volt. Továbbá tagja volt a Magyar Élettani Társaságnak, a Magyar Biológiai Társaságnak és több más akadémiai és egyetemi bizottságnak. Kutatásait 89 közleményben tette közzé, a PubMed 65 művet tart nyilván. Tudományos előadásainak száma több mint 70.

Szerette tanítványait, kiválóan oktatott, számos diákköröse megízlelhette a kutatómunka szépségét és végtelenségét. Tanítványai például Barankay Tamás, Szolcsányi János, Madarász Klára, Barthó Loránd, Jádi Ferenc.

Magas fokon és nagy igényességgel fényképezett. Számos kiállításon szerepeltek alkotásai, e téren is maradandót alkotott és példát adott. Sokoldalúságára jellemző, hogy szeretett rajzolni és rajongója volt a szimfonikus és kamarazenének. Zongorázott és hanglemezeket gyűjtött. Barátai Johnny néven szólították.

Felesége (Gibiszer Katalin Kamilla, 1925-1994) hűséges munkatársa és fotóstársa is volt. Négy gyermekük: Gertrúd (1950), János (1952), Katalin (1955) és Róbert (1965); mind az emberek gyógyításának szentelték életüket.

Felhasznált forrásmunka:

Szolcsányi János és Barthó Loránd: Pórszász János, az üstökös pályáivű egyetemi oktató és kutató. Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi Hírmondó, Pécs, 2014. február

Varga Ferenc

1929. április 20-án született Péterréve községben, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte, a gimnáziumot Szabadkán kezdte, majd Kalocsán fejezte be.

1948-ban felvették a Pécsi Tudományegyetem orvosi karára. A POTE-n 1954-ben kapott orvosi diplomát. Már ezt megelőzően gyakornok a Gyógyszertani Intézetben. 1955-ben ugyanitt tanársegéd, 1960-ban adjunktus. 1960-ban Jénában, 1963-ban pedig Leningrádban volt tanulmányúton. 1964-ben nyújtotta be a „Májvédő anyagok állatkísérletes kiértékelése” c. kandidátusi disszertációját. 1965-től

részt vett a gyógyszergyárakkal való farmakológiai együttműködésekben, több szolgálati találmány kidolgozásában.

1968-ban lett egyetemi docens. Az 1971/72-es tanévben a Kentucky Állami Egyetemen dolgozott. 1975. április 1-jén nevezték ki tanszékvezető egyetemi tanárnak. Akadémiai doktori értekezését („Az emésztőcsatorna propulziós motilitásának és vérrellátásnak szerepe a gyógyszerek felszívódásában”) 1976-ban védte meg.

1983-ban a Munka Érdemrend arany fokozatában részesült. 1985. szeptember 1-től hat éven át az egyetem tudományos rektorhelyettese volt.

Tudományos munkássága a májvédő anyagok kutatásával kapcsolatos. Úttörő eredményeket ért el az állatkísérletes toxikológiai kutatások hazai megteremtésében. Mintegy 80 közlemény fűződik nevéhez. 1994. augusztus 29-én hunyt el Pécsen.

Ifj. Jancsó Miklósné Gábor Aranka

1922. január 28-án, Székelyudvarhelyen született.

A Szegedi Egyetemen 1945-ben gyógyszerészi, majd 1947-ben gyógyszerészdoktori oklevelet szerzett. Értekezésének címe: „Adatok a hisztamin-felszabadító anyagok farmakológiájához”. Ifj. Jancsó Miklós (1903-1966) farmakológus professzor, akadémikus feleségeként, férjével együtt a hisztamin kutatásban érték el jelentős eredményeket.

A Szegedi Egyetem Gyógyszertani Intézetének tanársegédje (1945-1952), adjunktusa (1952-1966), majd docense (1966-1975). Közben, 1968-ban a Montreali Egyetem vendégprofesszora volt.

Férje elhunytát követően, átmeneti ideig, 1970-ben a Pécsi Orvostudományi Egyetem Gyógyszertani Intézetéhez, Pórszász János professzor mellé került egyetemi docensként, itt dolgozott 1975-ig. 1971-ben elkészítette „A neurogén gyulladás mechanizmusa” c. kandidátusi értekezését. Ennek alapján 1972-ben elnyerte a biológiai tudomány kandidátusa fokozatot.

Visszakerülve Szegedre, az Élettani Intézet docense 1975-77-ben, itt egyetemi tanárrá nevezték ki 1977-ben.

Tudományos tevékenysége a vérárvadás, a gyulladásos reakciók, a hőreguláció és a fájdalomérző idegvégződések működésének feltárása és farmakológiája körére terjedt ki. 1981. szeptember 14-én, Szegeden hunyt el. Gyermekai közül az 1948-ban született Jancsó Gábor neurofiziológus, a Szegedi Tudományegyetem Élettani Intézetének professzora.

Átnézte és kiegészítette: Szolcsányi János akadémikus és Barthó Loránd egyetemi tanár